

J. L. Hertels prædiken 3. søndag efter trinitatis

Taler

Jørgen Lund Hertel
Sognepræst i Rønnebæk Kirke

Sted

Rønnebæk Kirke

Omstændigheder

J. L. Hertel holdt i juni 1803 en prædiken om sygdommen kopper og den nyopfundne koppevaccine.

Hertel var en del af en større gruppe præster, som dengang anbefalede de danske borgere at blive vaccineret for sygdommen. Hertels prædiken viste sig at have den ønskede effekt og præsten vaccinerede personligt 100 af sine sognebørn.

Prædikentekst

Lukasevangeliet kapitel 15, vers 1-10

- 1 Det er ved Skaberens almægtige Villie blevet en almindelig Lov for os Alle, at vore Legemer ved Alderen skal efterhaanden aftage og tilsidst døe.

- Det kunde med Rette kaldes Daarlighed, om vi vilde tænke, at vi kunde finde
- 5 Middel til at ophæve denne Lov. Men naar vi giennemsee de aarlige Lister over de Døde, saa finde vi, at der hvert Aar døe langt flere af tilfældige Sygdomme end af Alderdom. Stærke Mænd, blomstrende Ynglinge og spæde Børn bortrykkes jo aarlig i Mængde. Imod saadanne tilfældelige Sygdomme lærer Erfaring, at der ofte gives Midler, ved hvilke vi kan enten betrygge os for Smitte
 - 10 af dem eller gjøre dem mindre farlige for os.

- Hvo vilde ikke glæde sig, naar et saadant Middel opdages, hvorved Mennesker kan undgaae en Fare for enten at miste en Sands eller at døe, førend de ved Alderen ere modne dertil? Hører det da med Glæde, o Christne! Et saadant
- 15 Middel er opdaget mod en af de farligste og almindeligste Sygdomme. I mere end tusinde Aar har Smaaekopperne i disse og mange andre Lande aarlig vanskabt mange Velskabte, forvandlet mange Seende til Blinde, mange Raske og Stærke til svage, usle Krøblinge og dræbt mange Tusinde af enhver Alder.

- 20 Snart saae den ene Ægtefælle den anden ligge i denne Sygdom, vaandefuld og rædsom ukiendelig, snart saae en øm Moder og en kiærlig Fader inderlig elskede Børn, om hvilke de havde de sødste Forhaabninger, at ligge ligeledes elendiggjorte af denne Sygdom, og ofte, naar Sygdommen var overstaaet, var Synet af dem, der overstod den, næsten sørgeligere end Synet af en døende Ven.

Dog, jeg vil ikke tale mere om denne Sygdoms sørgelige Virkninger for ei at oprive Manges Hierte-Saar. Kun dette vil jeg endnu bringe i Erindring: i disse Sogne ere tvende Elendige, som Smaekopperne have gjort stokblinde. Disses Tilstand vidner noksom om Vigtigheden af, at et Middel er opdaget, hvorved denne farlige Sygdom kan afværges, og hvor megen Aarsag vi have til at prise det guddommelige Forsyn, som gav Mennesker Forstand og Leilighed til at opdaget det. – Om dette opdagede Middel til at afværge Smaekopperne vil jeg i Dag tale. Efter at have givet fornøden Underretning om Middelet selv vil jeg bestræbe mig for at hæve de Tvivl, som sandsynlig vil opstaae hos mange iblandt Eder, om I tør og bør bruge det.

Dette Betryggelsesmiddel mod Smitte af Smaekopperne bestaaer i Indpodning af et Slags uskadelige Kopper, som kaldes Melkekopper eller Koekopper. Indpodningen kaldes Vaccination. Disse Kopper kan efter mangfoldige Erfaringer uden nogen Fare indpodes saavel spæde Børn som voxne og gamle Mennesker.

Mange baade inden- og uden-landske Læger bevidne eenstemmig, at disse Kopper aldrig medføre noget farlig Tilfælde, at de betrygge for Smitte af de almindelige Smaekopper, at de ikke, som disse, smitte, uden naar Materie af dem kommer i et aabent Saar eller sættes paa et Sted, hvor Huden er opridset, og at de ikke udbrede sig over hele Legemet, men fremkomme blot paa det Sted, hvor Materien sættes.

Saasnart Rygtet om denne for hele Menneskeslægten højst vigtige Opdagelse begyndte at udbrede sig, saa anordnede vor for Undersaatternes Vel omhyggelige Regiering, at duelige og erfarne Læger i Hovedstaden skulde i Forening med hverandre anstille Forsøg med disse Kopper og siden offentlig bekiendtgjøre, hvad de ved deres Forsøg erfarede. Efterat disse Læger havde indpodet mange hundrede Børn og voxne Mennesker disse Kopper, saa bekiendtgjorde de offentlig, at deres anstillede Forsøg stadfæstede foranførte Beretning om, at Melkekopperne ej allene ere uskadelige for Menneskenes Helbred, men endog betrygge dem imod Smitte af de almindelige Smaekopper.

Til Stadfæstelse paa det sidste have de og meldt, at adskillige af de Vaccinerede have sovet i een Seng med dem, som havde de almindelige Kopper, og ere dog

ikke blevne smittede af disse. Der haves altsaa al den Vished, som i saadanne
65 Tilfælde er muelig, for, at enhver kan ved disse Kopper uden nogen Fare
betrygge sig eller sine Børn for al den Elendighed, som ofte er Følge af
Smaaekopperne. Videre anseer jeg uforfødt at anføre til Underretning om
dette Betryggelsesmiddel.

70 Men tør vi ogsaa for Gud søge at betrygge os for Smaaekopperne? vise vi ikke
derved et strafværdig Opsætsighed mod ham, den almægtige Overherre, der har
tilladt Smaaekopperne at udbrede sig i Verden og har brugt dem som et Middel
til at bortkalde fra Jorden saa mange baade unge og gamle Mennesker?

75 Giøre vi ikke ved at bruge hint Betryggelsesmiddel ligesom Indgreb i Guds
Regiering? Jeg vil søge at befrie Eder fra denne Frygt paa samme Maade, som
Jesus fordem søgte at overbevise Jøderne om, at han syndede ikke ved at
helbrede Syge om Sabbaten. Jeg spørger derfor: om din Naboes Huus antændes
af Ild, og dit eget staaer derved i øiensynlig Fare, troer du da at synde mod Gud
80 som Ildens Skaber og Herre, naar du søger at redde dine Børn, dine Creature og
andre Ting fra Ilden? og troer du ikke, at du begik en stor Synd og paadrog dig
et haardt Ansvar, om du lod dem indebrænde, naar du burde redde dem?

Hvorledes kan du da troe, at du synder imod Gud, om du søger at befrie dig
85 eller dine Børn fra en farlig og smitsom Sygdom, som har berøvet saa mange
Mennesker Helbred, Syn og Liv? Lægges ogsaa Mærke til Følgende: det er vist
nok ikke uden Guds Tilladelse, at Smaaekopperne i saa mange hundrede Aar
har aarlig vanskabt og dræbt mangfoldige Mennesker. Men det er vist nok heller
ikke uden Guds Tilladelse, at Mennesker have opdaget et Middel til at afværge
90 denne farlige Sygdom.

Vi kan med Rette ansee denne under Guds Regiering giorte Opdagelse som et
naadefuldt Tilbud af vor himmelske Fader, at han nu ligesom i de allerældste
Tider vil forskaane sine Børn paa Jorden for den Elendighed, som
95 Smaaekopperne have anrettet iblandt dem, og standse den store Dødelighed,
som de have foraarsaget; thi det er jo aabenbare stridende mod Jesu Christi Lære
at troe, at Guds Haand kun er virksom, naar Ulykker og Landeplager komme,
men ei, naar Midler opdaages til at afværge eller formindske dem.

100 Det er langt fra, o Christne! at jeg kunde anprise Eder noget, som var stridende
mod den Ærbødighed, som vi alle ere Gud skyldige, da det er mit inderlige

Ønske ei allene at vedligeholde, men endog immer mere at opvække sand Ærbødighed for Gud i Menigheden.

105

Men til sand Ærbødighed for Gud hører mere end blindt hen at ære ham som en almægtig Overherre; dertil hører og, at vi giøre os al Umage for at vide, hvad der er ham behageligt, thi ellers kan vi let grovelig forkynde os, endog naar vi troe at giøre Hans Villie; thi sagde ikke Jesus selv til sine Disciple: den Tid skal komme, da man ihielslaaer Eder og troer, at man giør Gud en Tieneste dermed? Beklager ikke Paulus, at han af urigtigt Begreb om den Ærbødighed, som skyldes Guds Lov ved Moses, havde forfulgt de første Christne? I vil heller ikke kunne være angerløse, om I, endog af Ærbødighed for Gud, blive Skyld i egen eller Andres Elendighed ved at forkaste dette tilbudne Betryggelsesmiddel imod Smaaekopperne.

115

Enhver, som tilbørlig overvejer dette, vil visselig kunne indsee, at den synder ikke, som benytter sig af Kyndiges Hielp for at undgaae en farlig Sygdom.

120

Men nu vil Mange vel atter spørge: Hvorfor behøves det at søge Betryggelse mod en Sygdom? Den, som Gud vil bevare, er jo altid uden Fare, og det kan jo dog ikke være Gud mishageligt, at vi have Tillid til Ham og helt forlade os paa Hans Hielp og Frelse? Det er Sandhed, o Christne! at den, Gud vil bevare, er uden Fare. Det er ligeledes Sandhed, at det er Gud behageligt, at vi have Tillid til Ham. Men de dyrebareste Sandheder kan misbruges ved en urigtig Anvendelse, og denne Misbrug kan komme os dyrt at staae.

125

Jeg betiente mig før af Jesu Undervisningsmaade for at hæve en ugrundet Frygt, og nu vil jeg betiene mig af Jesu egne Ord og Jesu egne Gierninger for at overbevise Eder om, at Guds Løfte om Hans Varetægt og Frelse ingenlunde frietager os for at bruge vor Fornuft og al muelig Forsigtighed for at undgaae Skade og Ulykke. Da Frelseren ved sit Ophold i Jerusalem mærkede, at Jødernes Øverste søgte hemmelig at ombringe ham, brugde han da ikke den Forsigtighed, at han opholdt sig om Natten udenfor Jerusalem og lod Ingen uden sine Venner og Discipler vide, hvor han opholdt sig?

135

Giorde nu Jesus ikke Regning paa Almagts overordentlige Betryggelse, men fandt det fornødent selv ved Forsigtighed at betrygge sit Liv, indtil Alt var beredt til Udførelsen af hans store Foretagende, hvorledes tør vi da vente, at Gud skulde ved Mirakler bevare os i Fare, naar vi ikke vil bevare os selv, saavidt

140

det staaer til os? Videre: Da Fristeren vilde, at Jesus skulde nedkaste sig fra det Øverste i Templet, paa Grund af, at der staaer skrevet: Gud skal give sine Engle Befaling om Dig, at de skal bære Dig paa Hænderne, saa du ei skal støde din Fod
145 mod nogen Steen, svarede da ikke Jesus: Men der staaer ogsaa skrevet: du skal ikke friste Herren, din Gud?

Tænk selv efter! kan det virkelig kaldes Tillid til Gud, naar Han tilbyder dig Hielp ved naturlige Midler, og du saa siger: nei! Ved disse Midler vil jeg ikke
150 hielpes: Herren skal gjøre et Underværk, før modtager jeg ikke hans Hielp? Er dette ikke at ville foreskrive Gud Love? er dette ikke virkelig Trodsighed imod den Allershøieste? og fortjener ikke hver den, som viser saadan Trodsighed, at Gud lader ham siden være hielpeløs og føle smertelige Bivirkninger af sin egen Gienstridighed?

155 Ligesom vi da før saae, at vi synde ikke, naar vi bruge fornuftige Betyggelsesmidler mod en farlig Sygdom, saa see vi jo nu, at vi bør bruge saadanne Midler, thi ellers gjøre vi os uværdige til at faa Hielp af Gud i Nødens Tid. Glemmer det da ikke! Den, Gud vil bevare, er sikkerlig uden Fare; men vi
160 tør ikke haabe, at han vil bevare os, naar vi ikke vil bevare os selv.

Men Mange vil vist nok atter spørge: Hvortil nytter saadan Forsigtighed? skal En døe, saa dør han, skal En vorde Krøbling eller blind, saa bliver han det, hvad enten han faaer Smaekopperne eller ikke. Ingen Paastand er ufornuftigere end
165 denne, og desværre! den høres dog meget ofte.

Enhver, som vil høre mig med Opmærksomhed, vil visselig snart tilstaae mig, at den taler ikke allene ufornuftig, men endog mod sit eget bedre Vidende, som siger, at det er ligegyldigt, hvorledes et Menneske forholder sig, eller at det
170 hverken bidrager til at forbedre eller forværre vor Tilstand, om vi handle fornuftig eller ufornuftig, forsigtig eller uforsigtig.

Hvorfor pløier du Vandfurer imellem dine Agre eller endog graver Grøvter, hvor Jorden er meget fugtig? – Om Nogen, som saae dig ved dette Arbeide,
175 vilde sige: spar dig den Umage, gaae heller hiem at hvile dig; thi skal din Sæd voxer, saa voxer den, og skal den fordærves, saa fordærves den, hvad enten der er Vandgrøvter paa dine sumpige Jorder eller ikke; troer du da virkelig, at Landgrøvter ere meget nyttige paa saadanne Jorder? Men Gud har jo dog ligesaavel Sædens Fremvext og Fordærvelse i sin Magt som Menneskenes

Sundhed og Sygdom, Liv og Død.

Er du nu ved din egen Erfaring overbevist om, at Forsigtighed er nyttig og nødvendig for at bevare din Sød, hvorledes kan du da tvivle paa, at Forsigtighed
185 ogsaa er nyttig og nødvendig for at bevare din Helbred og dit Liv? Vist nok
formaaer ingen Dødelig at sætte sig i Sikkerhed for alle Farer; dertil er baade vor
Forstand for indskrænket og vor Kraft for ringe; men naar en Ulykke rammer
os, saa er det jo en stor Beroeligelse for os at have en god Samvittighed for, at vi
ikke ere selv Skyld deri enten ved Efterladenhed eller ved virkelig Gierning.

190

Om Forældrene til den Blinde her i Sognet, som har mistet Synet ved
Smaaekopperne, havde vidst noget Middel til at forebygge denne Elendighed,
men havde letsindigen forkastet det, hvilke Bebreidelser maatte de ikke da nu
føle! maatte ikke da Synet af deres elendige Datter ei allene bedrøve dem, men
195 endog opvække Uroe og Ængstelse hos dem ved Tanken om Dommen og
Evigheden? thi kunde de da tvivle paa, at de jo skulle staae Gud til Ansvar for
alle de Taarer, som hun har fældet og endnu vil komme til at fælde ved Savnet af
sit Syn? Men have de Intet i denne Henseende at bebreide sig, saa have de dog i
deres store Sorg den Trøst, at deres Datters Blindhed ikke er deres egen
200 Gierning, men en Tilskikkelse af Gud, ved hvilken Han ogsaa vil udføre sin Plan
til deres Barns Vel i Evighed.

Men – jeg seer den Blinde selv her iblandt os; jeg seer, hun er uroelig og
bedrøvet. Hvo kan blive urørt ved dette Syn? I tilgive mig vist nok Alle, at jeg i
205 nogle Øieblikke vender mig til hende og tiltaler hende til Opmuntring.
Beklagelsesværdige Menneske! Du kan ikke see, at jeg med Deeltagelse vender
mig til Dig, men du kan dog høre min Tiltale, og ved Hielp af den
Underviisning, du har faaet, kan du og føle Opmuntring ved at erindres om de
trøsterige Sandheder, som Jesus har forkyndt.

210

O, tænk da! ikke blot vi, som ere her omkring dig, see dine Taarer og beklage
dig, men ogsaa Faderen i Himmelen seer dine Taarer og har Barmhiertighed
med Dig. Han kan, og han vil give dig Glæde for hver Bedrøvelse, du føler
uforskyldt. O, hvor stor vil din Glæde blive, naar du engang hører den
215 Almægtige sige: vaagn op, og see den Herlighed, som jeg har bereedt for dem,
der elske mig! da bliver alt lyst omkring dig, og da er Mørket for evig forsvunden
for dig. Fornye ofte Forestillingen herom, at du ei skal tabe din Tro paa Gud og
din Hengivenhed i hans Villie, thi da var du fuldkommen ulykkelig. Bestræb dig

220 for, at din Troe kan i denne haarde Prøve befindes oprigtig; saa skal du visselig
engang salig erfare, at alle Herrens Veie ere Viisdom og Naade.

Jeg vender mig igien til Eder, mine øvrige Tilhørere! og kan ikke dølge for Eder,
at en meget sørgelig Forestilling i dette Øieblik usigelig bedrøver mig. Maaskee
225 her ere nogle iblandt os, som om faa Dage ere blinde, maaskee her ere nogle,
som om faa Dage have tabt deres Helbred og Førlighed for stedse, maaskee her
ere Fædre og Mødre, som i Dag betragte deres Børn med Glæde og om faa Dage
skal græde ved deres Grave eller ved Synet af dem ønske vaandefulde, at de
hellere vare døde end levende; thi Smaaekopperne ere i Nærheden, snart kan
230 Smitten udbrede sig, og hvo kan forudse, hvad Følgen deraf kan blive!

Jeg beder, jeg formaner Eder derfor, at I nøie overveie, hvad jeg har sagt, og
derefter vælger, hvad Fornuft og Samvittighed tilsiger Eder, uden at bryde Eder
om, hvad En og Anden derom vil sige; thi Andres Domme vilde kun lidet trøste
235 Eder, om Samvittigheden siden anklagede og ængstede Eder. Det, som jeg
tilraader Eder, har jeg selv giort.

Omtrent for halvandet Aar siden lod jeg mine fem ældste Børn indpode
Koekopperne, og mit yngste Barn, som kun er to Maaneder gammelt, er i disse
240 Dage tilligemed tvende af mine Tienestefolk ligeledes indpodet disse Kopper. –
Endnu har jeg kun dette at tilføie: Lægerne i Nestved have tilbudet, at de uden
Betaling vil indpode alle dem Koekopperne, som maatte forlange det.

De, som vil benytte sig af dette deres menneskekiærlige Tilbud, kan
245 tilkiendegive dette for mig, da jeg vil optegne enhver, som melder sig, og siden,
efter Aftale med Lægerne, underrette Eder om, naar og hvor Indpodningen kan
skee. Handler da nu i dette og ethvert Tilfælde saaledes, at Eders Samvittighed
aldrig maae hindre Eder i at føle Trøst, naar I tænke: Vor Skiebne er i Guds
Haand.

250

Amen.

Kilde

Jørgen Lund Hertel: Om Koekopperne. En prædiken paa tredie Søndag efter Trinitatis 1803. Samlinger fra
255 den danske Litteratur udvalgt af Sigurd Müller, København (1895), s. 147-152

Kildetype

Digitalt manuskript

Tags

3. søndag efter trinitatis, Første tekstrække, Prædiken, Prædikener fra 1800-tallet

260

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/j-l-hertels-praediken-3-sondag-efter-trinitatis>

265

270

275

280

285

290

295